

KS. RADOSŁAW KRYCH

Wyższe Seminarium Duchowne, Łódź

NADZWYCZAJNA FORMA SPRAWOWANIA SAKRAMENTU POKUTY I OKOLICZNOŚCI JEJ CELEBRACJI

Słowa kluczowe: rozgrzeszenie zbiorowe, sakrament pokuty, niebezpieczeństwo śmierci, poważna konieczność

1. Wstęp. 2. Historia absolucji generalnej jako formy sprawowania sakramentu pokuty. 3. Warunki udzielenia rozgrzeszenia zbiorowego. 3.1. Niebezpieczeństwo śmierci, 3.1.1. Zadania szafarza sakramentu pokuty w stanie niebezpieczeństwa śmierci. 3.1.2. Podmiot bierny sakramentu znajdujący się w niebezpieczeństwie śmierci. 3.2. Przypadek poważnej konieczności. 3.2.1. Niemożność należytego wyspowiadania wiernych. 3.2.2. Długi czas bez łaski sakramentalnej. 3.2.3. Zakaz stosowania absolucji generalnej. 3.2.4. Stwierdzenie przypadku poważnej konieczności. 4. Wnioski

1. WSTĘP

Obecnie Kościół katolicki w praktyce pokutnej stosuje trzy formy sprawowania sakramentu pokuty i pojednania, mianowicie: pojednanie jednego penitenta z indywidualną spowiedzią. Jest to jedyny zwyczajny sposób pojednania grzesznika z Bogiem i z Kościołem¹. Ponadto w celu podkreślenia społecznego i wspólnotowego charakteru tego sakramentu, przygotowano obrzęd pojednania wielu penitentów z indywidualną spowiedzią i rozgrzeszeniem. Ta druga forma sakramentu pokuty może być traktowana na równi z pierwszą formą². Forma ta jest rozbudowana o modlitwy, czytanie słowa Bożego, przemówienia, pouczenia i wspólny rachunek sumienia. Zaleca się korzystanie z tej formy zwłaszcza w okresie Adwentu, Wielkiego Postu, rekolencji i misji świętych³. Trzecią formą sprawowania sakramentu pokuty i pojednania

¹ Por. kan. 960 KPK: „Indywidualna i integralna spowiedź oraz rozgrzeszenie stanowią jedyny i zwyczajny sposób, przez który wierny, świadomy grzechu ciężkiego, dostępuje pojednania z Bogiem i Kościołem”.

² *Obrzędy pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, wyd. 2, Katowice 1996, nr 22–30.

³ J.S. Płatek, *Sprawowanie sakramentu pokuty i pojednania*, Częstochowa 2001, 168; A. Marcol, *Pokuta i sakrament pokuty*, Opole 1992, 98.

jest pojednanie wielu penitentów z ogólną spowiedzią i rozgrzeszeniem, zwane absolucją generalną. Normy dotyczące tej formy są zawarte w kan. 961–963 KPK. Po lekturze tych norm powstają uzasadnione pytania – co stanowią te normy, w jaki sposób je prawidłowo interpretować, by nie dochodziło do nadużyć oraz w jakich okolicznościach możliwe jest zastosowanie formy nadzwyczajnej.

2. HISTORIA ABSOLUCJI GENERALNEJ JAKO FORMY SPRAWOWANIA SAKRAMENTU POKUTY

Pierwsze normy prawne dotyczące absolucji jednocześnie wielu penitentów pojawiają się podczas I wojny światowej⁴. Już pół roku po rozpoczęciu działań zbrojnych Penitencjaria Apostolska, mając na uwadze dobro duchowe żołnierzy wyruszających na front, wydała 6 lutego 1915 r. orzeczenie, w którym zezwoliła na udzielanie im rozgrzeszenia ogólnego bez uprzedniej spowiedzi indywidualnej⁵. Po kilku miesiącach, 29 maja 1915 r., wydano drugie orzeczenie, w którym prawodawca rozszerzył zakres udzielania rozgrzeszenia ogólnego na tych, którzy są w stanie mobilizacji⁶. W obu przypadkach chodziło o prawdziwą absolucję sakramentalną. Przed udzieleniem rozgrzeszenia żołnierze mieli obowiązek wzbudzić akt żalu. Kapelani wojskowi otrzymali zalecenie Penitencjarii Apostolskiej, aby pouczali żołnierzy, że do ważnego odpuszczenia ich grzechów wymagana jest dyspozycja do przyjęcia rozgrzeszenia oraz obowiązek wyznania wszystkich grzechów ciężkich po ustaniu niebezpieczeństwa śmierci⁷.

Po zakończeniu I wojny światowej możliwość zastosowania rozgrzeszenia wielu penitentów równocześnie nie miała racji bytu. Działania zbrojne zakończyły się, a więc i temat absolucji generalnej poszedł w zapomnienie. Jednakże rozpoczęcie II wojny światowej spowodowało konieczność powrotu do norm stosowanych podczas poprzedniej wojny. Z racji tego, że działania wojenne nie oszczędzały także ludności cywilnej, papież Pius XII w Adhortacji apostolskiej *Asperis commoti* z 8 grudnia 1939 r. rozszerzył możliwość rozgrzeszania zbiorowego na ludność cywilną zagrożoną bombardowaniem⁸. Powstało pytanie, co zrobić w wypadku, gdy zaistnieje poważna trudność z udzieleniem absolucji w warunkach, jakie przewidują wcześniej wydane dokumenty? Dokumentem odpowiadającym na te wątpli-

⁴ W historii zdarzały się sytuacje stosowania rozgrzeszenia zbiorowego, jednakże były to zjawiska marginalne, nie ujęte w ramy prawne, zob. W. Schenk, *Rozgrzeszenie zbiorowe w praktyce Kościoła na Zachodzie i w Polsce do 1975 r.*, Ruch Biblijny i Liturgiczny 1 (1976), 128–134; M. Pastuszko, *Równoczesne rozgrzeszenie penitentów bez uprzedniej ich spowiedzi indywidualnej*, Prawo Kanoniczne 31 (1988), nr 1–2, 54–57.

⁵ Sacra Penitentiaria Apostolica, *Declaratio de absolute impertienda militibus ad proelium vocatis*, Acta Apostolicae Sedis, [dalej: AAS] 7 (1915), 72.

⁶ Sacra Penitentiaria Apostolica, *De militibus in statu bellicae convocationis*, AAS 7 (1915), 282; A. Marcol, *Niepokoje i spory wokół zbiorowej sakramentalnej absolucji*, Studia Theologica Varsaviensa 30 (1992) 1, 117.

⁷ AAS 7 (1915), 72.

⁸ Pius XII, Adhortacja apostolska *Asperis commoti*, AAS 31 (1939), 696–701.

wości był reskrypt Penitencjarii Apostolskiej rozpoczynający się od słów: *In indice* z 10 grudnia 1940 r., który zezwalał na rozgrzeszanie już wtedy, gdy przewiduje się naloty i bombardowanie⁹. Kolejnym bardzo istotnym dokumentem dotyczącym rozgrzeszenia ogólnego była Instrukcja Penitencjarii Apostolskiej *Ut dubia* z 25 marca 1944 r.¹⁰. Powodem jej wydania była konieczność usunięcia wątpliwości i trudności związanych z upoważnieniem do udzielania w pewnych okolicznościach rozgrzeszenia w formie ogólnej. Zawierała ona kilka dość istotnych punktów. W punkcie I. *Prawo dawne*, zapisano uprawnienie wydane przez Piusa XII w 1939 r. do rozgrzeszania żołnierzy przed i w czasie walki oraz ludności cywilnej podczas nalotów, a także wyjaśnienie Penitencjarii Apostolskiej z 1940 r. odnoszące się do absencji żołnierzy. W punkcie II. *Prawo współczesne*, zamieszczono nową normę, w której rozszerzono możliwość udzielenia absencji zbiorowej także wtedy, gdy nie było zagrożenia śmiercią, a występowała poważna konieczność odpuszczenia grzechów, gdyby wierni musieli pozostać przez dłuższy czas bez łaski sakramentu. Prawodawca wskazał na ordynariusza miejscowego jako osobę kompetentną do oceny, czy taka konieczność zachodzi. Kapłan przed udzieleniem rozgrzeszenia w formie ogólnej powinien zwrócić się o pozwolenie do swojego ordynariusza, jeśli było to możliwe. Brak należytej konieczności lub brak zgody ordynariusza na udzielenie takiego rozgrzeszenia było uważane za poważne nadużycie. Kolejne punkty określały warunki, jakie powinny być spełnione ze strony penitentów, mianowicie – wzbudzenie żalu za popełnione grzechy oraz postanowienie poprawy i postanowienie wyspowiadania się z grzechów ciężkich dotychczas niewyznanych. Ponadto nie wolno było uchylać się od wyznania w spowiedzi grzechów ciężkich w oczekiwaniu na kolejną okazję do otrzymania absencji generalnej¹¹. Powyższe normy obowiązywały przez szereg lat. Nie miały jednak zastosowania praktycznego i z biegiem czasu stawały się coraz mniej przydatne.

Dopiero Sobór Watykański II zalecił rewizję obrzędów i formy sakramentu pokuty, aby pełniej wyrażały naturę i skutek tego sakramentu¹². W ramach recepcji uchwał soborowych starano się przeprowadzić reformę sakramentu pokuty. Po siedmiu latach żmudnej pracy udało się wypracować schemat, który zawierał m.in. obrzęd absencji generalnej bez uprzedniej indywidualnej spowiedzi¹³. Motywem wprowadzenia nowych norm były zmieniające się warunki życia, które powodowały, że przepisy zawarte w Instrukcji *Ut dubia* wymagały przejrzania, gdyż pojawiały się pewne trudności, jak choćby brak dostatecznej liczby kapłanów, co skutkowało trudnościami w odbywaniu spowiedzi indywidualnej; błędne

⁹ Sacra Paenitentiarum Apostolica, *Dubium circa absolutionem generali modo impertiendam militibus imminent aut commisso proelio*, AAS 32 (1940), 571, M. Pastuszko, *Sakrament pokuty i pojednania*, Kielce 1999, 111.

¹⁰ Sacra Paenitentiarum Apostolica, *Instructio circa absolutionem generali modo pluribus impertiendam*, AAS 36 (1944), 155.

¹¹ P. Hemperek, *Ogólna absencja sakramentalna*, Roczniki Teologiczno-Kanoniczne 21 (1974), z. 5, 69–70.

¹² Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum Concilium”*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, tł. polskie, Poznań: Pallottinum 2002, 72.

¹³ A. Marcol, *Niepokoje i spory...*, art.cyt., 120–121.

teorie dotyczące sakramentu pokuty; nadużycia, np. udzielanie absencji po ogólnym tylko wyznaniu grzechów w czasie obrzędu pokutnego. Biorąc pod uwagę te trudności, ordynariusze zwrócili się z prośbą o wydanie odpowiednich do zaistniałej sytuacji norm. Stolica Apostolska uwzględniła przedłożone jej zastrzeżenia i 16 czerwca 1972 r. Kongregacja Nauki Wiary wydała dokument o nazwie *Normae pastorales circa absolutionem sacramentalem generali modo impertiendam*, który zaczynał się o słów *Sacramentum poenitentiae*. Na samym początku dokumentu przypomniana jest nauka Soboru Trydenckiego dotycząca sakramentu pokuty, mianowicie że tylko indywidualne i całkowite wyznanie grzechów ciężkich oraz rozgrzeszenie kapłańskie jest jedynym zwyczajnym sposobem pojednania, wynikającym z prawa Bożego¹⁴. Nadmieniono także, że ten sposób pojednania powoduje określone korzyści duchowe, czego świadectwem jest wielowiekowe doświadczenie w tej kwestii¹⁵. Dokument wyraźnie zaznaczał, że nie można stawiać na równi ze spowiedzią indywidualną ogólnego wyznania grzechów, czyli spowiedzi wspólnotowej oraz że tylko niemożność fizyczna lub moralna zwalnia ze spowiedzi indywidualnej. Jeśli jednak w takich przypadkach udzielono absencji ogólnej, nadal obowiązuje penitenta indywidualne wyznanie grzechów. Podane na początku dokumentu zasady były nie tylko przypomnieniem obowiązującej nauki, ale również potwierdzeniem ich aktualności i mocy obowiązującej¹⁶. W dalszej części *Normae pastorales* sprecyzowano warunki, na jakich możliwe jest dokonanie rozgrzeszenia wielu penitentów. W odróżnieniu od wcześniej obowiązujących przepisów rozszerzono możliwość udzielenia absencji na wszystkich wiernych zagrożonych śmiercią¹⁷. Oprócz niebezpieczeństwa śmierci *Normae pastorales* przewidywały przypadek poważnej konieczności, tzn. takie sytuacje, w których nie ma wystarczającej liczby spowiedników w stosunku do liczby penitentów, co spowodowałoby niemożność wyspowiadania w odpowiednim czasie wszystkich wiernych chcących skorzystać z sakramentu pokuty i pozostawienie ich na długi okres bez łaski sakramentalnej lub Komunii świętej¹⁸. Według twórców dokumentu taki przypadek odnosi się przede wszystkim do terenów misyjnych, co nie oznacza, że forma nadzwyczajna nie może być zastosowana także tam, gdzie zajdzie taka potrzeba i zostaną spełnione określone warunki. Dalsze punkty dokumentu dotyczyły dyspozycji penitentów do przyjęcia rozgrzeszenia ogólnego. Zasadniczo wierni pragnący uzyskać rozgrzeszenie zbiorowe mieli przygotować się do sakramentu pokuty z absencją ogólną w taki sam sposób jak do spowiedzi indywidualnej, z tym, że musieli dodatkowo zobowiązać się do wyznania swoich grzechów ciężkich w odpowiednim czasie¹⁹. W kolejnych punktach określono obowiązki ordynariuszy i spo-

¹⁴ Kongregacja Nauki Wiary, *Normy pastoralne na temat udzielania generalnej absencji sakramentalnej*, w: *Posoborowe prawodawstwo kościelne*, red. E. Szafranski, t. 5, z. 1, Warszawa 1974, 176.

¹⁵ P. Hemperek, art.cyt., 72.

¹⁶ T. Sikorski, *Sacramentum poenitentiae. Normy duszpasterskie w sprawie rozgrzeszenia ogólnego*, *Wiadomości Diecezjalne Łódzkie* 46 (1972), 271.

¹⁷ Kongregacja Nauki Wiary, *Normy pastoralne...*, dz.cyt., 179.

¹⁸ Tamże, 180.

¹⁹ P. Hemperek, art.cyt., 74–75.

wiedników względem stosowania tej formy pojednania człowieka z Bogiem. Miały one na celu przede wszystkim wprowadzenie pewnego porządku w tej praktyce, jak również zapobieżenie ewentualnym nadużyciom.

Kanon 961 obowiązującego obecnie Kodeksu Prawa Kanonicznego powtarza niemal dosłownie *Normae pastorales* z 1972 r. Warto jednak zwrócić uwagę na negatywne sformułowanie tego kanonu, w odróżnieniu od tekstu zapisanego w *Normae pastorales*: „Absolucja wielu równocześnie penitentów bez uprzedniej indywidualnej spowiedzi, w sposób ogólny, nie może być udzielona, chyba że...”²⁰. Powodem takiego zabiegu było zapobieżenie ewentualnym nadużyciom w interpretacji normy²¹. Z kolei §2 obecnie obowiązującego kanonu określa, że osąd, czy zachodzą warunki do udzielenia absolucji generalnej należy do biskupa diecezjalnego, który ów osąd będzie wydawał na podstawie kryteriów uzgodnionych z innymi członkami episkopatu²². Różnica polega na tym, że wcześniejsze normy pozwalały biskupowi na samodzielne podejmowanie decyzji, natomiast spowiednik, gdy nie mógł zwrócić się do ordynariusza miejsca, mógł samodzielnie dokonać osądu o istnieniu poważnej konieczności pozwalającej na rozgrzeszenie zbiorowe²³.

3. WARUNKI UDZIELENIA ROZGRZESZENIA ZBIOROWEGO

Dyspozycja kan. 961 stanowi, że rozgrzeszenie jednocześnie wielu penitentów bez uprzedniej indywidualnej spowiedzi nie może być udzielone, chyba że zagraża niebezpieczeństwo śmierci i brak czasu na to, by kapłan lub kapłani wyspowiadali poszczególnych penitentów lub zachodzi poważna konieczność.

Wskazane wyżej okoliczności stanowią warunki udzielenia absolucji generalnej. Tylko w tych dwóch przypadkach możliwe jest udzielenie rozgrzeszenia ogólnego, w przeciwnym razie obowiązuje każdego wiernego indywidualna i integralna spowiedź oraz rozgrzeszenie jako zwyczajny sposób udzielania sakramentu pokuty i pojednania²⁴.

²⁰ Tekst łaciński kan. 961 § 1: *Absolutio pluribus insimul paenitentibus sine praevia individuali confessione, generali modo impartiri non potest, nisi...*

²¹ Można tu przytoczyć za ks. A. Marcolem przykład episkopatu Szwajcarii, który dwa lata po ukazaniu się *Norm pastoralnych* wydał wytyczne na temat sakramentu pokuty, w których biskupi określili, że wystarczającą przesłanką określającą stan konieczności będzie duży napływ wiernych z okazji świąt Bożego Narodzenia lub Wielkanocy. Co więcej, decyzję w sprawie określenia przypadku poważnej konieczności zostawili proboszczom i rektorom kościołów, co było sprzeczne z postanowieniami *Normae pastorales*, które decyzję w tej sprawie składały w rękach ordynariuszy. W praktyce doszło do tego, że udzielano rozgrzeszenia ogólnego, gdy zebrała się większa liczba wiernych, którzy nie mogli, lub nawet nie chcieli skorzystać ze spowiedzi indywidualnej, albo nie można było sprowadzić wystarczającej liczby spowiedników. A. Marcol, *Niepokoje i spory...*, art.cyt., 122–123; Zob. także: *Communicationes* 10 (1978), 52–53; T. Rincón-Perez, *Komentarz do kan. 961*, w: *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011, 723.

²² Kan. 961 § 2 KPK.

²³ T. Rincón-Perez, dz.cyt., 723.

²⁴ Kan. 960 KPK.

3.1. NIEBEZPIECZEŃSTWO ŚMIERCI

Pierwszą okolicznością, którą wskazuje Prawodawca w kan. 961 Kodeksu Prawa Kanonicznego, jest stan niebezpieczeństwa śmierci. Prawo ze swej natury odchodzi od definiowania pojęć, zatem próżno szukać wyjaśnienia pojęcia „niebezpieczeństwo śmierci”. Na podstawie tekstów prawnych można dokonać rozróżnienia na *periculum mortis*, czyli taki stan, gdy przewiduje się, że wierny prawdopodobnie może umrzeć, choć w danym przypadku śmierć może nie nastąpić²⁵. Zasadniczo można zaryzykować stwierdzenie, że zawsze istnieje możliwość śmierci, dlatego aby mówić o rzeczywistym niebezpieczeństwie śmierci należy opierać się na przesłankach zarówno prawnych, jak i faktycznych, które jasno wskazują, że śmierć jest do przewidzenia, nawet jeśli ostatecznie ona nie nastąpi albo nastąpi po dość długim upływie czasu²⁶. W ramach tego określenia zawierają się przyczyny wewnętrzne, jak i zewnętrzne. Do wewnętrznych zaliczyć można chorobę, odniesione rany bądź starość. Do zewnętrznych natomiast należą: wyrok śmierci, mająca się odbyć niebezpieczna operacja, a także wojna. W niebezpieczeństwie śmierci nie jest natomiast chory na nieuleczalną chorobę, jeśli wiadomo że może z nią przeżyć jeszcze jakiś czas²⁷. Innym wyrażeniem na określenie „niebezpieczeństwa śmierci” jest *articulum mortis* – agonia. Jest to stan, w którym śmierć jest moralnie pewna i prawie nieunikniona, na pewno nastąpi w niedługim czasie²⁸. Oczywiście jeżeli chodzi o skutki prawne oba pojęcia są tożsame. Różnica między nimi jest przede wszystkim ilościowa, *periculum mortis* będzie pojęciem szerszym, dość ogólnym²⁹, jednakże zaistnienie tego stanu będzie usprawiedliwiać zastosowanie trzeciej formy sprawowania sakramentu pokuty i pojednania

3.1.1. Zadania szafarza sakramentu pokuty w stanie niebezpieczeństwa śmierci

Stwierdzenie zaistnienia stanu niebezpieczeństwa śmierci należy do szafarza. Nie ma on obowiązku zasięgania niczyjej rady, ale ma kierować się roztropnością w ocenie, czy faktycznie zachodzi potrzeba rozgrzeszenia ogólnego.

Szafarzem absolucji generalnej w przypadku niebezpieczeństwa śmierci może być każdy kapłan ważnie wyświęcony, czyli taki, który przyjął sakrament święceń i został konsekrowany, aby przez słowo i łaskę Bożą być pasterzem Kościoła³⁰. Zatem rozgrzeszenia ogólnego zagrożonym niebezpieczeństwem śmierci może udzielić nawet ten kapłan, który nie ma uprawnień do spowiadania. Już od Sobor-

²⁵ M. Pastuszko, dz.cyt., 329.

²⁶ G.P. Montini, *In pericolo di morte, se e come confessare e confessarsi*, w: *Il sacramento della penitenza. Il ministero del confessore: indicazioni canoniche e pastorali*, red. E. Miragoli, Milano 2015, 279.

²⁷ M. Pastuszko, dz.cyt., 329.

²⁸ Tamże, s. 330, G.P. Montini, art.cyt., 279.

²⁹ G.P. Montini, art.cyt., 280.

³⁰ KKK 1535.

ru Trydenckiego istnieje reguła, że zagrożonego niebezpieczeństwem śmierci może rozgrzeszyć każdy kapłan, gdyż w tym kluczowym momencie ulegają zawieszeniu wszystkie przepisy prawa. Wyrażenie „każdy kapłan” odnosi się do tego, który przyjął ważne święcenia prezbiteratu, dotyczy więc także tych kapłanów, którzy ze względu na zaciągniętą mocą samego prawa lub deklarowaną karę nie mogą sprawować sakramentów, oraz tych, którzy są dotknięci nieprawidłowością, a nawet wydalonych ze stanu duchownego³¹ i schizmatyków³². Mogą oni ważne i godziwie rozgrzeszać wiernych zagrożonych śmiercią. W stanie niebezpieczeństwa śmierci kapłan może rozgrzeszyć jakichkolwiek penitentów ze wszystkich cenzur i grzechów, nawet gdyby był obecny kapłan uprawniony³³. Norma ta oznacza, że nie ma żadnych granic w udzielaniu rozgrzeszenia wiernym w niebezpieczeństwie śmierci. Z tego względu kapłan może rozgrzeszyć również współnika w grzechu przeciwko szóstemu przykazaniu dekalogu³⁴. W tym przypadku nie podlega on przepisanej do tego przestępstwa karze ekskomuniki *latae sententiae*, a przyjmujący rozgrzeszenie otrzymuje je ważne.

3.1.2. Podmiot bierny sakramentu znajdujący się w niebezpieczeństwie śmierci

Rozgrzeszenie zbiorowe może otrzymać każdy, kto przyjął chrzest i osiągnął używanie rozumu³⁵. Chrzest jest warunkiem koniecznym, ponieważ jest on bramą sakramentów i żaden inny sakrament nie będzie ważne udzielony osobie, która nie przyjęła tego pierwszego i podstawowego sakramentu³⁶. W związku z tym ważne otrzymują rozgrzeszenie w niebezpieczeństwie śmierci także osoby trwające w jawnym grzechu ciężkim, podległe karom kościelnym, a także wierni innych wyznań chrześcijańskich. Pierwszą grupę stanowią osoby, których postępowanie nie jest zgodne z nauką Kościoła. Z oczywistych względów nie mogą one otrzymywać rozgrzeszenia, jednakże w niebezpieczeństwie śmierci mogą uzyskać rozgrzeszenie zarówno indywidualne, jak i zbiorowe. Powinny jednak postanowić, że uregulują stan swego życia zgodnie z nauką Kościoła, jeśli niebezpieczeństwo minie³⁷.

Kolejna grupa osób, to osoby obłożone karami kościelnymi, tzn. cenzurami³⁸. Wchodzą tutaj w grę kary ekskomuniki i interdyktu, i suspensy. Cenzura raz zaciągnięta nigdy sama nie wygasa, musi być zdjęta³⁹. W niebezpieczeństwie śmierci

³¹ Kan. 290 KPK.

³² M. Pastuszko, dz.cyt., 333.

³³ Kan. 976 KPK.

³⁴ Kan. 977 KPK.

³⁵ Zgodnie z kan. 97 § 2 i kan. 99 za nie posiadających używania rozumu uważani są: osoby, które nie ukończyły siódmego roku życia oraz ci, którzy podlegają trwałej niezdolności używania rozumu, wtedy uważani są za nieodpowiedzialnych i przyrównani dzieciom.

³⁶ Kan. 842 § 1 KPK.

³⁷ J.S. Płatek, dz.cyt., 505.

³⁸ *Cenzura to kara pozbawiająca człowieka ochrzczonego, dopuszczającego się przestępstwa z uporem, pewnych dóbr duchowych lub materialnych połączonych z duchowymi, do czasu kiedy ustąpi w swoim uporze i zostanie zwolniony z kary.* Zob. kan. 2241 KPK z 1917 r.

³⁹ M. Pastuszko, dz.cyt., 353.

kapłan może zwolnić z każdej cenzury zarówno *latae sententiae*, jak i *ferendae sententiae*, zastrzeżonej, jak i niezastrzeżonej. Podczas tego aktu kapłan powinien nałożyć odpowiednią pokutę, jak również zobowiązać do naprawienia szkód⁴⁰. Na podstawie kan. 1357 § 2 i 3 osoba, która została zwolniona z cenzury nałożonej lub stwierdzonej wyrokiem sądowym lub dekretem administracyjnym, względnie zastrzeżonej Stolicy Apostolskiej, powinna po wyzdrowieniu odnieść się w przeciagu miesiąca od daty wyzdrowienia do odpowiedniego przełożonego lub kapłana posiadającego specjalne uprawnienia po odpowiednie zlecenia. Dzieje się tak dlatego, że do tego rodzaju cenzur absolucja ma znaczenie tylko w zakresie wewnętrznym⁴¹. Rozważane wyżej przypadki odnoszą się głównie do sytuacji, gdy zagrożona śmiercią jest jedna osoba, jednakże wszystko powyższe odnosi się również do przypadku absolucji generalnej, ponieważ dobro dusz domaga się, by także pewna grupa osób zagrożonych śmiercią, gdy nie ma czasu na indywidualną spowiedź, mogła być uwolniona z cenzur, a przez to mogła przyjąć rozgrzeszenie.

Ostatnia grupa osób, które mogą uzyskać rozgrzeszenie wtedy, gdy ich życie jest zagrożone, to wierni innych wyznań chrześcijańskich. Mamy tutaj istotną trudność. Nie ma bowiem jedności w wierze, kulcie i życiu⁴². Krótko mówiąc, nie są w pełnej łączności z Kościołem katolickim. Jednakże w myśl kan. 844 §§ 3 i 4 możliwe jest udzielenie w niebezpieczeństwie śmierci sakramentów członkom Kościołów Wschodnich, nie mających pełnej wspólnoty z Kościołem Katolickim, a także członkom zachodnich wspólnot kościelnych, ale pod następującymi warunkami – przede wszystkim ci wierni muszą sami poprosić kapłana katolickiego o udzielenie sakramentów, gdy nie ma szafarza wspólnoty, do której ta grupa osób należy, wyznają katolicką wiarę odnośnie do sakramentu pokuty i pojednania, tzn. wyrażają żal za grzechy, postanawiają poprawę, wierzą, że poprzez rozgrzeszenie udzielone przez szafarza otrzymają od Boga odpuszczenie grzechów popełnionych i jedną się z Kościołem⁴³. Jeśli któryś z wyżej wymienionych warunków nie zostanie spełniony, kapłan nie może udzielić rozgrzeszenia wiernemu lub grupie wiernych z innych wspólnot chrześcijańskich. Nie należy zapominać, omawiając przypadek niebezpieczeństwa śmierci, że choćby czas na to nie pozwalał wierni chcący uzyskać rozgrzeszenie powinni być należycie usposobieni, to znaczy powinni przede wszystkim żałować za grzechy i chcieć szczerze pojednać się z Bogiem i Kościołem.

3.2. PRZYPADEK POWAŻNEJ KONIECZNOŚCI

Drugą okolicznością, o której mówi Prawodawca w kan. 961 § 1 n. 2 KPK jest przypadek poważnej konieczności. Przypadek poważnej konieczności następuje wtedy, gdy jest duża liczba penitentów i brak dostatecznie dużej liczby spowied-

⁴⁰ M.A. Myrcha, *Kara*, cz. 1: *Przepisy ogólne*, Warszawa 1960, 682, W. Góralski, *Władza spowiednika w zakresie odpuszczania grzechów i kar według nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, *Prawo Kanoniczne* 27 (1984), nr 3–4, 84–86.

⁴¹ J. Syryjczyk, *Sakrament pokuty w karnym prawie kanonicznym*, w: *Duszpasterstwo w świetle nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. J. Syryjczyk, Warszawa 1985, 283.

⁴² M. Pastuszko, dz.cyt., 335.

⁴³ Kan. 959 KPK.

ników do należytego wyspowiedania każdego z osobna w odpowiednim czasie, na skutek czego penitenci bez własnej winy musieliby pozostawać przez długi czas bez łaski sakramentalnej albo Komunii świętej. Te warunki są nierozłączne, zatem musi być spełniony każdy z nich, by móc godziwie dokonać abszolucji generalnej, w przeciwnym razie ma pierwszeństwo pierwsza forma sprawowania sakramentu pokuty, czyli spowiedź indywidualna.

3.2.1. Niemożność należytego wyspowiedania wiernych

Gdy chodzi o pierwszy warunek – niemożność należytego wyspowiedania w odpowiednim czasie, należy rozważyć, jaki czas będzie potrzebny na to, aby spowiedź odbyła się w sposób ważny i godny. Nie da się określić, ile czasu potrzeba na wyspowiedanie jednego penitenta, nie wiadomo bowiem z jakimi grzechami przychodzi i ile czasu zajmie jego spowiedź⁴⁴. Czas taki będzie zależał od możliwości spowiednika, a także samych penitentów. W nagłym przypadku można odłożyć dłuższą rozmowę duszpasterską na inny, bardziej stosowny czas. Tylko na takich warunkach można mówić o braku czasu na właściwe sprawowanie sakramentu pokuty. Do skorzystania z trzeciej formy sprawowania sakramentu pokuty nie uprawnia sytuacja, kiedy kapłan zaniedbał swoje obowiązki wynikające z jego misji lub dla własnej wygody chce skrócić do minimum czas przeznaczony na sprawowanie sakramentu pokuty. Wygoda nie jest wystarczającą przesłanką do tego, by udzielić rozgrzeszenia ogólnego⁴⁵. Przed takim postępowaniem przestrzega Jan Paweł II m.in. w Liście apostolskim *Misericordia Dei*, gdzie zaznacza, odnosząc się do kan. 986 § 1, że kapłani powinni zapewnić wiernym możliwość skorzystania z indywidualnej spowiedzi, gdy o to proszą, w ustalonych dniach i godzinach. Mają oni zawsze być gotowi do sprawowania sakramentu pokuty. Brak takiej gotowości przyjęcia zranionych owiec byłby bolesnym znakiem zaniku świadomości duszpasterskiej⁴⁶.

3.2.2. Długi czas bez łaski sakramentalnej

Drugi warunek stanu poważnej konieczności wskazuje na fakt, że penitenci bez własnej winy musieliby pozostać przez dłuższy czas bez łaski sakramentalnej albo Komunii świętej. Taka sytuacja może zdarzyć się w krajach misyjnych, a także tam, gdzie dostęp do kapłana jest utrudniony przez różne czynniki, np. polityczne⁴⁷. Trzeba się tu zastanowić, co znaczy pozostawanie przez dłuższy czas bez łaski sakramentalnej. Jak obiektywnie zmierzyć czas, w którym pozostawanie bez łaski sakramentalnej albo Komunii świętej czyni szkodę u wiernego? Tutaj dochodzi do głosu indywidualna potrzeba każdego wiernego z osobna, zależna w dużej mierze od jego pobożności, gdyż jeden bez problemu poczeka na kolejną spowiedź cały rok, natomiast inny będzie miał problem z trwaniem bez łaski sakramentalnej przez mie-

⁴⁴ M. Pastuszko, dz.cyt., 117.

⁴⁵ Tamże, 120.

⁴⁶ Jan Paweł II, List apostolski w formie Motu proprio *Misericordia Dei*. *O niektórych aspektach sprawowania sakramentu pokuty*, dalej MD, Poznań 2002, p. 1.

⁴⁷ A. Drożdż, *Sakrament pojednania z Bogiem i Kościołem*, Tarnów 1994, 100.

siąc⁴⁸. Oprócz tego ta szkoda spowodowana brakiem łaski sakramentalnej nie może wynikać z zaniedbania, czy winy penitentów, tzn. nie może dojść do sytuacji, że wierni, wiedząc, że kapłan jest dostępny, nie skorzystali z sakramentu pokuty, a postanowili skorzystać z tego sakramentu, gdy kapłan już nie mógł zadośćuczynić ich prośbie, ponieważ np. musiał wyjechać na dłuższy czas, a wierni byli o tym wcześniej wyraźnie informowani. Gdy powyższe warunki zostaną spełnione, można udzielić absolucji generalnej, zawsze jednak należy starać się, by wierni mieli możliwość wyznania grzechów w indywidualnej spowiedzi. Nie można zatem stwarzać sytuacji, że tylko trzecia forma rozgrzeszenia będzie stosowana, a tym bardziej ze względu na wygodę spowiednika stwarzać pozornej poważnej konieczności. Taka sama sytuacja dotyczy wiernych – wygoda penitentów nie jest wystarczającym powodem do prośby o rozgrzeszenie ogólne⁴⁹. Takie nadużycia mogłyby stwarzać wrażenie, że nadzwyczajna forma absolucji byłaby odczytana jako zwyczajna, co byłoby wypaczeniem rozumienia sensu sakramentu pokuty⁵⁰.

3.2.3. Zakaz stosowania absolucji generalnej

Normy traktujące o absolucji generalnej, oprócz wypadków opisywanych wyżej, precyzują, w jakich sytuacjach zakazane jest udzielanie absolucji generalnej. A zatem sytuacją, kiedy absolucja generalna nie ma prawa być zastosowana, jest przede wszystkim fakt wielkiego napływu penitentów z okazji jakiegoś święta lub pielgrzymki. Nawet sytuacja, gdy nie ma odpowiedniej liczby spowiedników nie jest wystarczającym powodem, by móc zastosować trzecią formę sprawowania sakramentu pokuty⁵¹. Również duży napływ osób w celach turystycznych lub temu podobnych nie usprawiedliwia udzielenia absolucji generalnej⁵². Jest to uzasadnione, gdyż nie zachodzi tutaj sytuacja poważnej konieczności. Pielgrzymi nie muszą podczas trwania pielgrzymki koniecznie korzystać z sakramentu pokuty i pojednania, mogą się wyświadczyć w innym dogodnym czasie. Nie poniosą dotkliwej szkody na duszy, jeżeli skorzystają ze spowiedzi kilka dni później.

3.2.4. Stwierdzenie przypadku poważnej konieczności

W przeciwieństwie do stanu zagrożenia śmiercią, gdzie kapłan rozsądnie decyduje o udzieleniu lub nie udzieleniu absolucji generalnej, w przypadku poważnej konieczności osąd możliwości zastosowania trzeciej formy sprawowania sakramentu pokuty należy do biskupa diecezjalnego, który „będzie podejmował taką decyzję z wielką odpowiedzialnością w sumieniu za pełne poszanowanie prawa i praktyki Kościoła, uwzględniając również kryteria i wytyczne [...] z inny-

⁴⁸ M. Pastuszko, dz.cyt., 117.

⁴⁹ Tamże, 118.

⁵⁰ MD 4.

⁵¹ Z. Janczewski, *Konieczność (necessitas) jako kategoria kanoniczna w prawie o sakramentach wtajemniczenia chrześcijańskiego i uzdrowienia w Kodeksie z 1983 r.*, Prawo Kanoniczne 58 (2015) 1, 82.

⁵² MD 4.

mi członkami Konferencji Biskupów”⁵³. Zatem osąd biskupa diecezjalnego powinien opierać się na decyzjach, jakie podjęła Konferencja Episkopatu, do której należy. Te kryteria konferencja biskupów danego terytorium formułuje na podstawie propozycji, nadesłanych do niej przez biskupów będących jej członkami, w których określają, kiedy według nich zachodzi poważna konieczność na terytorium podległym ich jurysdykcji. Jest to podyktowane koniecznością, aby na terenie jednego kraju każda diecezja miała identyczne lub zbliżone do siebie warunki udzielania absolucji generalnej⁵⁴. Każda z konferencji episkopatu według życzenia papieża Jana Pawła II wyrażonego w motu proprio *Misericordia Dei*, powinna przesłać do Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów tekst norm, które mają zamiar wydać lub uaktualnić w związku z tym zagadnieniem⁵⁵. Ponieważ osąd co do zaistnienia poważnej konieczności zgodnie z kan. 961 § 2 należy do biskupa diecezjalnego, prawo nie zezwala, aby takiego osądu dokonali: biskup tytularny, ordynariusz, który nie jest biskupem, proboszcz miejsca ani spowiednik.

4. WNIOSKI

Katechizm Kościoła Katolickiego nazywa sakrament pokuty sakramentem nawrócenia, ponieważ urzeczywistnia sakramentalne wezwanie Jezusa do nawrócenia, drogę powrotu do Ojca, od którego człowiek oddalił się przez grzech⁵⁶. Jest tam nazwany również sakramentem pokuty, ponieważ ukazuje osobistą i eklezjalną drogę nawrócenia, skruchy i zadośćuczynienia ze strony grzesznego człowieka. Nazywa się go sakramentem spowiedzi, ponieważ oskarżenie – spowiedź z grzechów przed kapłanem jest istotnym elementem tego sakramentu. Nazywa się go sakramentem pojednania, ponieważ udziela grzesznikowi miłości Boga przynoszącej pojednanie: pojednanie się z Bogiem⁵⁷.

Prawodawca kościelny natomiast w kan. 960 stanowi, że indywidualne i integralne wyznanie grzechów jest jedynym zwyczajnym sposobem, dzięki któremu wierny, świadomy popełnienia grzechu ciężkiego, zostaje pojednany z Bogiem i Kościołem⁵⁸. Zdarzają się jednak sytuacje wyjątkowe, które pozwalają na zwolnienie z owego integralnego i indywidualnego wyznania.

Kanony 961–963 obowiązującego Kodeksu określają warunki, jakie mają być spełnione, by można było zastosować rozgrzeszenie zbiorowe – absolucję generalną. Są nimi: niebezpieczeństwo śmierci i przypadek poważnej konieczności. Prawodawca bardzo wyraźnie wskazuje na wyjątkowość trzeciej formy. Absolucja generalna interpretowana we właściwy sposób może być bardzo dobrym środkiem pojednania przede wszystkim na tych terenach, gdzie nie ma możliwości częste-

⁵³ Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Reconciliatio et paenitentia*, Poznań 1985, 33.

⁵⁴ M. Pastuszko, dz.cyt., 127.

⁵⁵ MD 6.

⁵⁶ KKK 1423.

⁵⁷ KKK 1424.

⁵⁸ Kan. 960 KPK.

go pobytu kapłana z różnych względów, czy to z powodu niekorzystnych warunków atmosferycznych, czy z powodu różnego rodzaju napięć politycznych, czy w końcu z powodu dużych odległości między poszczególnymi placówkami i jednocześnie małej liczby kapłanów. Niebezpieczeństwo śmierci zaś może zdarzyć się w różnych częściach świata, nawet tam, gdzie wspólnota Kościoła jest prężna i nie brakuje kapłanów. Wtedy zastosowanie rozgrzeszenia ogólnego jest jak najbardziej wskazane, wszak nie można pozbawiać wiernych chcących się pojednać z Bogiem łaski sakramentalnej nawet w ekstremalnej sytuacji. A zatem tylko właściwe podejście do norm prawnych i ich właściwa interpretacja umożliwią odpowiednie i zgodne z prawem zastosowanie rozgrzeszenia wielu penitentów bez uprzedniej spowiedzi indywidualnej.

BIBLIOGRAFIA

- Drożdż A., *Sakrament pojednania z Bogiem i z Kościołem*, Tarnów: Biblos 1994.
- Góralski W., *Władza spowiednika w zakresie odpuszczania grzechów i kar według nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, *Prawo Kanoniczne* 27 (1984), nr 3–4, 77–88.
- Hemperek P., *Ogólna absolucja sakramentalna*, *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 21 (1974), z. 5, 67–79.
- Janczewski Z., *Koniczność (necessitas) jako kategoria kanoniczna w prawie o sakramentach wtajemniczenia chrześcijańskiego i uzdrowienia w Kodeksie z 1983 r.*, *Prawo Kanoniczne* 58 (2015), nr 1, 69–92.
- Kodeks Prawa Kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski*, Poznań: Pallottinum 1984.
- Kongregacja Doktryny Wiary, *Normae pastorales circa absolutionem sacramentalem generali modo impertiendam, Normy pastoralne na temat udzielania generalnej absolucji sakramentalnej*, (AAS 64/1972/510–514), w: *Posoborowe Prawodawstwo Kościelne*, t. 5, z. 1, red. E. Szafrowski, Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej 1974, 176–187.
- Marcol A., *Niepokoje i spory wokół zbiorowej sakramentalnej absolucji*, *Studia Theologica Varsaviensa* 30 (1992) 1, 117–136.
- Marcol A., *Pokuta i sakrament pokuty*, Opole: Wydawnictwo: św. Krzyż 1992.
- Montini G.P., *In pericolo di morte, se e come confessare e confessarsi*, w: *Il sacramento della penitenza. Il ministero del confessore: indicazioni canoniche e pastorali*, red. E. Miragoli, Milano: Ancora 2015, 277–292.
- Myrcha M.A., *Kara*, cz. 1: *Przepisy ogólne*, Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej 1960.
- Obrzędy pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, wyd. 2, Katowice: Księgarnia św. Jacka 1996.
- Pastuszko M., *Sakrament pokuty i pojednania*, Kielce: Wydawnictwo „Jedność” 1999.
- Pius XII, *Adhortacja apostolska „Asperis commoti”*, AAS 31 (1939), 696–701.
- Płatek J.S., *Sprawowanie sakramentu pokuty i pojednania*, Częstochowa: Wydawnictwo Paulinianum 2001.
- Rincón-Perez T., *Komentarz do kan. 961*, w: *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków: Wolters Kluwer 2011.
- Schenk W., *Rozgrzeszenie zbiorowe w praktyce Kościoła na Zachodzie i w Polsce do 1975 r.*, *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 29 (1976), nr 2–3, 128–134.
- Sikorski T., *Sacramentum poenitentiae. Normy duszpasterskie w sprawie rozgrzeszenia zbiorowego*, *Wiadomości Diecezjalne Łódzkie* 46 (1972), 271–274.

Sobór Watykański II, Konstytucja o liturgii *Sacrosanctum Concilium*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, tł. polskie, Poznań: Pallottinum 2002.

Syryjczyk J., *Sakrament pokuty w karnym prawie kanonicznym*, w: *Duszpasterstwo w świetle nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. J. Syryjczyk, Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej 1985.

EXTRAORDINARY FORM OF SACRAMENT OF PENANCE AND CIRCUMSTANCES OF ITS CELEBRATION

Summary

In the last century the Church enabled priests to grant collective absolution mainly due to warfare. After the Second Vatican Council previously issued norms were collected and adapted to current needs. In the Code of Canon Law promulgated in 1983 in canons 961-963 there are binding norms regarding general absolution. The legislator limits the application of collective absolution to two main circumstances, namely the danger of death and the case of serious necessity. In the event of the danger of death the Church law allows for absolution after a prudent assessment of the situation by a confessor. On the other hand, the determination of the case of seriousness is on the side of the diocesan Bishop, who is to base his assessment of the situation on the criteria agreed with the other members of the Episcopal conference. The general absolution standards are to be interpreted strictly.

Key words: collective absolution, sacrament of penance, danger of death, case of serious necessity

Nota o Autorze

Ksiądz **Radosław KRYCH** – prezbiter archidiecezji łódzkiej, magister teologii (UKSW), magister prawa kanonicznego (UKSW), sędzia audytor Trybunału Metropolitalnego Łódzkiego.
Kontakt e-mail: radek190@op.pl